

СТАНКО СТОЈИЉКОВИЋ, НОВИНАР, ДУГОГОДИШЊИ УРЕДНИК НАУЧНЕ РУБРИКЕ У ЛИСТУ ПОЛИТИКА, ЗА ГЕОПОЛИТИКУ ГОВОРИ О ЗАПОСТАВЉАЊУ ЗНАЊА У СРБИЈИ

Наука је мртви српски капитал

Разговор водила: **Дијана Ивановић**

Што се наука више развија, то пред собом отвара све више питања. Логичан парадокс, када знамо да иза свих питања постоји прашање на које одговора, бар у научном смислу, нема, нити ће га, сва је прилика, бити. И баш због тога научни изазови су све већи, а вести из науке све популарније. Зато је наш саговорник Станко Стојиљковић, новинар који је од научне рубрике, чији је оснивач и уредник био малтене две и по деценије, направио једну од најзабавнијих и најчитанијих у „Политици“. Колико му је име везано уз науку, толико је везано и уз придев једини, јер он је једини новинар кога је председник државе одликовао за научно новинарство (и новинарство уопште) до сада. Једини новинар коме је САНУ 2010, у 170. години свог постојања, уприличила округли сто поводом његове књиге „Мозак на чипу“ (недавно је објавио шесту књигу, „Чудесна наука“, у коју је уврстио чланке и есеје о најзначајнијим научним достигнућима у неколико минутих година), једини новинар коме је Универзитет у Београду организовао свечану академију поводом тридесет пет година научног новинарства. Једини је новинар, колико је познато, коме је за живота направљена бронзана биста, названа „светац науке“ (академски вајар проф. др Драган Раденовић). Први је новинар у Србији награђен „ИТ глобусом“ (информатичке технологије), најпре за новинарство, потом за публицистику. Зато је и најкомпетентнији да одговори на питање у каквом је стању српска наука данас.

- У двојаком, двојном, чак двоструком положају. Удубите ли се, а поготово ако годинама пратите збивања, нећете се отети утиску да подсећа на две личности у једној. На античког бога Јануса чија су два лица гледала на супротне стране!

Мало је сфера живота које се не могу препознати у тој симболици, али, како се то испољава у науци?

- Прво, не користе се знање, везе, а ни новац истакнутих српских научника и стручњака који су отишли из Србије, којих, како се претпоставља, има од 5.000 до 12.000, а приличан број је на водећим универзитетима, у познатим институтима и у моћним компанијама света. Ниједна власт до сада није никада осмислила озбиљан програм да их привуче и укључи у овдашња истраживања и високо образовање. Сваки министар је то обећао као најпречу меру, и сваки је обмануо народ. Највећи српски капитал остао је „мртви капитал“.

Зашто није успостављено истинско међународно вредновање појединаца и установа, најављивано више пута? Изгледа да није помогло ни то што је пре две године Универзитет у Београду уврштен на најутицајнију у свету, Шангајску листу 500.

- Иако сам у минутих тридесет шест година описивања српске (и југословенске) науке научио да будем опрезан, чак сумњичав, понадао сам се да ће се напослетку догодити. Преварио сам се. Зар околико отезање с оцењивањем (не)лажних доктората није потврда да сам погрешно? С једне стране, имамо домаћу најстарију и најцењенију високу школу која је уврштена међу 400 одабраних од готово 20.000 на свим меридијанима, што је Србију сврстало на високо 37. место земаља у шангајском разврставању, а на другој претежну (и претежућу) већину истраживача с докторским и професорским звањем који се на волшебан начин опиру

међународној процени властитог научног и стручног доприноса!

И даље опстаје вишедеценијски несклад између природних наука, које вуку напред истраживање, образовање и привреду, и друштвених. Велико је питање да ли је мало и сиромашној земљи као што је наша потребно толико друштвених наука на уштрб природњака и технолога.

- Првопоменути готово занемарљиво изучавају садашњу друштвену збиљу на прелазу из комунистичког социјализма у комунистички капитализам, у којем су се, углавном, обогатили татини и мамини синови – јуче брозовићи, данас демократићи. Придодајмо да друштвењаци и хуманитарци веома мало објављују у најпризнатијим међународним часописима, што значи да скромно доприносе сврставању Универзитета у Београду на различите листе.

Такође, овдашња наука и струка остварују занемарљиво мало нове технолошке поступке, унапређења и побољшања. Доктори (без плагијата) се не оваплоћују у нове високотехнолошке производе и услуге који имају прођу на светској пијаци. Уз часне изузетке, понајвише у информатици и телекомуникацијама.

Ја теби сердаре, ти мени војводи

- Претежна већина истраживача боји се упоређивања са светским, на шта су од првог дана принуђени сви који су ову земљу напустили. Овдашњи се осећају и угодно и лагодно, сами себе оцењују. Уживели су се у властиту умишљену слику у огледалу, не презајући ни од подвала ни од превара. Где су недавно заблистали српски кошаркаши? На светском првенству, надмећући се, гледајући уочи почетка, с неколико бољих изабраних дружина од себе. Недавно сам чуо замерке редовних професора на Шангајску листу. Зашто нико никада није обзнао колико је таквих из Србије који су барем један чланак објавили у угледном међународном часопису? Овако, „ја теби сердаре, ти мени војводи“!

Чини се да српска наука има много рањивих места.

- Неустрасиви старогрчки јунак Ахил имао је само једно – пету. А српски научници? Најмање десет, а можете сами још које прибројати! Непотизам или нећаштво – запошљавање своје деце, рођака и пријатеља на факултетима, унапређење послушника у научна звања, при чему се често не бирају најбољи на редовним и докторским студијама, потписивање пријатеља, колега и сарадника испод научних чланака по начелу „ја теби, ти мени“, преписивање (плагирање) је у замаху: појединци се не либе да, чак, препишу цела поглавља чланка или књиге, а да не наведу извор. Објављивање у овдашњим часописима или гостовање на научно-стручним скуповима је по образцу „позовеш ме, позovem те“. Штапају се књига и уџбеници без темељног удубљивања у садржај, одобравају се тезе за докторате с темама које су непотребне или једва потребне друштвеној заједници, у јавним гласилима се представљају научници с готово никаквим или малим научним учинком. Постоји очигледна несразмера између природњака и друштвењака у учесћу у буџетском колачу.

Необуздано ничу приватни факултети и универзитети, а Србија нема довољно признатих научника ни за постојеће државне високошколске установе.

Има ли томе лека?

- Свакако. Као свака лекарија, она је испречка горка, доцније укусна, а напослетку, што је најбитније, делотворна. Зове се Шангај. То није чувено предграђе Новог Сада, већ истоимени универзитет у Кини који сваке године саставља листу 500 одабраних у свету, чије појављивање сваке године и најугледнији, као Харвард или Стенфорд, с нестрпљењем ишчекују. Присетите

се да ли је иједно гласило у нас објавило да је Универзитет у Београду ове године, трећи пут заредом, остао на Шангајској листи. Да се не мучите: није! А то је морала да буде вест у првим минутима ТВ Дневника и на насловним страницама новина!

Па хоћемо ли, или нећемо науку?

- Хоћемо – вичу углас и политичари и научници. Први мисле на залуђивање бирача, други на очување својих положаја. За утеху првима, академик Зоран Ковачевић пише: „Док је наука сфера знања, политика је сфера уверења“. И једни и други, у суштини, онемогућују напредак науке која, ако је права, очас покаже да је неко друштво само обукло „ново одело“. Цар је, дакле, го голцијат!

Такво изјашњавање се превасходно користи у политичке сврхе, зар не?

- Искључиво. Томе су – да не поверујете! – подлегла сва јавна гласила. Колико сам пута и ја! Наука се у нас, превасходно, схвата у идеолошком кључу: кротка слушкиња политике, чији се поједини посленици, тобожњи научници, утркују да уђу у странке, скупштину, Владу... А последице? На речима, сви су без остатка да се више новца издвоји из државне касе; на делу се правдају свакојаким ограничењима, најчешће недостатком новца.

Све што сте до сада рекли показује да се наука овде не препознаје као драгоцен ресурс, као важан извор напретка.

- Ни издалека, то се назире у далекој сумглици. Овештала миса од пре две деценије отприлике казује да се сваки динар (долар) уложен у науку десетоструко отплати. Наука није важан, она је најбитнији извор благостања сваког народа и сваке земље. Најпресуднији за свачији опстанак. Ниједан се други не може упоредити с невероватним утицајем и учинком знања у савременом друштву. Два суштинска правца (магистрале) напредовања Србије у 21. веку су савремена пољопривреда и врхунска наука (и високо образовање). То су једине извозне предности наше земље, деценијама осведочене. Србија нема шта друго да понуди светском тржишту, осим високооплемењих и разноврсних пољопривредних производа и технологија заснованих на најновијем знању.

Постоји ли у модерном друштву чвршћа спрега од науке и економије?

- Не, повезане су као сијамски близанци. У 21. веку научно-технолошка достигнућа кроје (и прекрајају) судбину човечанства, и у пренесеном и у дословном значењу. Капитализам је на њима набујао, са светске позорнице истиснуо комунизам с описима рајских призора. Најразвијеније земље се утркују у трошењу новца за науку и образовање који се понашају као спојени судови. Кинески „дуги марш“ у будућност, за разлику од историјског под Мао Цедунгом, буди најсмелије наде, јер има толико новца да универзитети, институти и компаније нису у стању валјано да га утроше. Због чега? Зато што немају довољан број међународно вред-

више но што је научници потребују. Ни сами не знају шта ће с њом, зато често излазе у јавност с противречним изјавама. Темељ самосталности сваког научног подухвата очитује се у одабирању подручја истраживања и проверавању исхода у властитом братству. Поруцбине? Ко плаћа, тај наручује; као у ресторану. Држава, компаније, појединци. Изворна независност происходи из тога што сами научници једни друге оцењују и процењују, нико их други не вреднује. И то пред лицем целог света! Претежан део домаћих истраживача (звањне научника прилично је захтевно и строго омеђено) прибојава се властите самосталности, као дете које прави прве кораке.

На која питања савремена наука није или још није довољно убедљиво одговорила? Који је највећи изазови очекују?

- Два најзапетљанија су устројство космоса и биолошко порекло свести. Нису подастрти непорециви докази за још неколико: зашто људи имају (толико) гена, рецимо мање од грожђа и даждевњака, могу ли сва три основна закона физике да се обједине у један, колико се може продужити људски век, шта се одиграва дубоко у Земљиној нутрини, јесмо ли сами у космосу, које су нас то кључне генетске

промене учиниле људима, можемо ли по властитој жељи да искључујемо имуни одговор нашег тела... Према грубој процени, само у проучавање мозга укључено је педесетак хиљада научника широм света. Знатижеља је, по свему судећи, дубоко утиснута у човековим генима. Уједно је то један од могућих одговора, барем на мом обзорју размишљања, зашто учени људи неће посустати у тежњи и чежњи да све докуче, да све разумеју и, напослетку, да све изнова створе. Зар човек није „мера свих ствари, оних које јесу да јесу, а и оних које нису да нису“, као што су подучавали старогрчки учитељи мудрости – софисти? Али неке тајне природе (или космоса) остаће заувек непознаница људском уму и разуму. Које? И сам бих волео то да сазнам док још пребивам у овој стварности, ако другачије уопште постоје. А сумња је, барем у речима француског филозофа и математичара Ренеа Декарта („Сумњам, дакле постојим“), неодустајна пратиља сваког научног трагања.

У којој мери данашња наука представља претњу опстанку човека, па и себе саме?

- И пре мудрога владике и ненадмашног песника, Петра Петровића Његоша („Чашу меда још нико не попи, док је чашом жучи не загрчи“), знало се за мрачне стране научног трагања. Што се дубље продире у „непознату земљу“ – а то је суштински смисао постојања и опстајања науке – наилази се на све веће претње. Уништење атомским оружјем више је опевано но сви српски порази од постанка света, истина, ниједном у десетерцу. У наше време и научници и ненаучници највише се опиру могућем и будућем вештачком разуму и натчовеку (никако у ничеовском поимању) које здружени напредовањем склапају наука и технологија. Сва искушења на том путу у послељудско доба предочио сам у својој књизи „Мозак на чипу“.

Стиче се утисак да навијате за господина с „вештачком памећу“?

- Искрено говорећи, последњи сам у непрегледној колони обожавалаца. Нисам престао да сањам да чувам овчице и да читам књиге, тако бих затворио свој животни круг. Покушао сам да известим и објасним да се пут ка „вештачкој памети“ утире од човековог усправљања на две ноге, пре око четири и по милиона година. Необјашњиви скок „сиве масе“ који је нашег разумног претка обдарио колико великим, толико моћним мозгом напослетку је уродио науком, његовим најмлађим интелектуалним и духовним чедом. Хоће ли научници сами себе зауставити да се не поиграју Бога? Неће. Може ли то неки тајни савез мудраца? Не може. Ко ће то учинити? Нико. Вештачки мозак, с наводницима или без њих, неминован је исход човековог трагања и откривања најзапретенијих тајни природе.

Да ли је крајње време да наука „упозна“ Бога, јер неки квантни физичари тврде да савремена сазнања, управо, дају научну потврду његовог постојања?

Два суштинска правца напредовања Србије у 21. веку су савремена пољопривреда и врхунска наука, једине извозне предности наше земље

- Наука је одавно Бога оставила самог и усамљеног, иако многи велики научници изјављују да верују у Свевишњег, штагод под тим подразумевали; нарочито када предосете да се смрт примиче нечујним кораком. Не знам за веродостојне потврде постојања Бога, па ни квантних физичара. Наука их још није прибавила. Чувени космолог Карл Саган се запитао: „Зашто је Бог тако јасан у Библији, а тако опскуран у стварности?“ Космос је, како научници тумаче, настао такорећи ни из чега (*ex nihilo*), из тачкице хиљадама пута мање од ма које у реченицама које читате. У „Великом праску“ пре 13 милијарди и 800 милиона година зачели су се простор и време, завладали су физички закони. Успостављен је својеврсни космички „ред вожње“ којег се сви придржавају, и путници и саобраћајци. А шта је томе претходило? Призваћу у помоћ Светог Августина који је још у четвртм столу записао да „свет није сачињен у времену, већ од времена“ и да је створен ни из чега. Када га је извесни радозналац питао „шта је Бог радио пре него што је створио васељену“, ранохришћански филозоф и теолог је узвратио: „Припремао је пакао за људе који постављају таква питања“.

Какве су прилике у домаћем (научном) новинарству?

- Сместимо то у, сликовито речено, наш „бермудски троугао“, чије неједнаке стране оличавају главни уредници, политичари и новинари. Први и други су у тајном савезу, а на сав глас се закљичу да нису. Ми Врањанци имамо изреку: „Кој си има чавку, тај си вика иш“. Покушајте да истерате на чистац свакојаке неподопштине и да то угледа светлост дана. Е, то је српски Сизиф у закаслелом историјском издању. Прескочите ли обе препреке, што се ретко дешава, испречиће се трећа и највећа – недостатно образовање новинара, зачињено оправданим исконским страхом да не заврше на улици, а ионако су бедно плаћени. А домаћи истраживачи? Покоји је кадар да разумљиво и занимљиво објасни чиме се бави и убеди новинара да је то пожељна грађа за причу. Као да је већина целог живота учила напамет, без разумевања, страхујући успут да неко то не разоткрије или да им не приговори да нису били довољно учени. У најразвијенијим земљама је обратно: научници се труде да се допадне јавности.

Чему, уопште, научно новинарство?

- Један когнитивни психолог је израчунао да је 90 одсто тога што неко данас размишља истоветно ономе што је јуче разми-

шљао. Наука као најмлађе чедо духовног подвига разумног човека (*homo sapiens*) томе се, управо, опире, не дозвољавајући да нам живот протекне на „аутоматском пилоту“. Иако она „не трага за апсолутном истином и не покушава да отвори врата неограничене мудрости и свезнања, већ да постави границу грешке“ – како каже академик Зоран Ковачевић – има ли узвишенијег подухвата за сваког знатичељног новинара! Напослетку, научни новинари су верни следбеници и искрени сапатници свих научника. У том савезу из нужности и користи и једни и други су на добити, уколико су обострано добронамерни, клонећи се, колико је то могуће, туробне тврдње песника Вилијама Блејка да „суровост има људско срце“.

Шта бисте још волели да урадите после силаска из новинарског „воза без возног реда“?

Према грубој процени, само у проучавање мозга укључено је педесетак хиљада научника широм света

- Управо сте ме подсетили на путештвије у нигдину, започето пре тридесет шест година. Понадао сам се да ћу, боравећи још у „Политици“, међу првима сазнати да су две најнепрозрачније природне и научне тајне – устројство космоса и порекло свести – напослетку одгонетнуте. „Чун се љућну, оде санак пусти“ (Бранко Радичевић). Шта бих још волео да урадим? Навикао сам да малтене свакодневно понешто напишем, сврбе ме прсти. Једном приликом сам сину испричао да сам новинарски занат научио – ако уистину јесам? – прекуцавајући по неколико пута своје текстове после уредничких преправки. Новинарство ми је остало у прстима, не могу да га се отарасим. Желео бих да пишем за неке новине или часопис, или да водим емисију на радио-таласима у којој ћу са својим гостима сваке седмице протумачити по једно велико научно откриће или загонетку, или да снимим телевизијску серију у којој ћу са својим саговорницима покушати да дочарам неке од најобичнијих појава и појмова, на први поглед разумљивих, а тако запретених А до тада? Писаћу књиге. Увелико привођам крају три рукописа. Покренуо сам сајт посвећен науци, из необичног угла, који ће бити обелодањен до краја септембра.